

MITEV Ariel – IRIMIÁS Anna – MICHALKÓ Gábor

HALÁSZKIRÁLYOK HANGHULLÁMAI

AZ IDŐSEK VALLÁSI ESEMÉNYEKHEZ KAPCSOLÓDÓ ÉLMÉNYEINEK MEGÉRTÉSE

Számos olyan országban, ahol magasabb az életszínvonal, az időseket aktív turistaként ábrázolják, azonban belátható, hogy erre az életmódra nem mindenkinek és nem mindenhol van esélye. Ettől a lehetőségtől főként azok az idősek esnek el, akik szegénységben élnek vagy rossz az egészségi állapotuk. A vallási turizmus olyan lehetőség, amely ha nem is teljesen, de legalább részben választ adhat ezekre a problémákra és bevonhatja azokat az időseket is, akik elesettek vagy rosszabb anyagi helyzetben vannak. A szerzők fő kutatási kérdése, hogy mit jelent idősnek lenni a vallási eseményeken. Az elemzést a 2013-ban hólabdás mintavétellel, Magyarországon felvett, 345 fős adatbázis nyitott kérdései alapján végezték el. A megkérdezettek 21%-a legalább 60 éves, ugyanakkor számukra az is érdekes, ahogyan mások látják ezt a korcsoportot. Elsősorban azt szerették volna megérteni, hogy milyen idősnek lenni egy-egy jelentősebb vallási esemény alatt, ezért az öregséggel kapcsolatos állapotok kerültek a kutatás fókuszába. Az élménytöredékeket a Halászkirály legendájára fűzték fel, amely véleményük szerint jól mutatja be a magyar idősek legfontosabb problémáit. Természetesen nem kizárólag egyetlen mítosz az elfogadott, hiszen az idősek rendkívül heterogén csoportot alkotnak, és más-más szempontok lehetnek fontosak. Ugyanakkor egy olyan metaforát kerestek, amely jól mutatja be azokat a központi problémákat, amelyek kutatásukban az idősek nyilatkozataiból kristályosodtak ki.¹

Kulcsszavak: idős kutatás, vallási turizmus, fogyasztói élmények

„Egy napon
elég idős leszel ahhoz, hogy újra meséket olvass.”
(Clive Staples Lewis)

Sedgley et al. (2011) azzal vádolja a kutatókat, hogy nem hallják meg az idősek hangját, nem figyelnek oda azokra a mesékre, amelyekre felfűzik életük különféle epizódjait. A fiatalság kultusza által definiált környezetben gyakran elsiklunk az idősek helyzete felett (Kolos, 2010). Az idősek átélt történetei ezért gyakran kimondatlanok maradnak, túlságosan kevés kvalitatív kutatás foglalkozik azzal, hogy az élmények milyen hatással vannak életükre. Pedig lényeges lenne, hogy az idősek saját szavaikkal is el tudják mesélni saját történeteiket, ahol nincsenek belekényszerítve a kutatók által létrehozott sablonokba (Ryan, 1995).

A meséket, élménytöredékeket egy legendára, a Halászkirály legendájára fűzzük fel, amely véleményünk

szerint jól mutatja be a magyar idősek legfontosabb problémáit. A Halászkirály a középkori Grál-mondák kulcsfontosságú szereplője, a legenda archetipikus módon jeleníti meg az öregség állapotát. Ezzel természetesen nem azt akarjuk állítani, hogy kizárólag egyetlen mítosz az elfogadott, hiszen az idősek rendkívül heterogén csoportot alkotnak, és más-más szempontok lehetnek fontosak. Mi csak annyit teszünk, hogy olyan metaforát keresünk, amely jól mutatja be azokat a központi problémákat, amelyek ennél a kutatásnál az idősek nyilatkozataiból kristályosodtak ki.

Bettelheim (2005: p. 29.) szerint a mítoszokon és a meséken mindig annak alapján változtatott a mesélő, hogy melyek voltak az adott korban a legfontosabb személyes és társadalmi problémák. Ily módon az idősek által észlelt legfontosabb problematikákat hangsúlyozva, saját interpretálásunkban adjuk elő a Halászkirály mítoszáat.

VEZETÉSTUDOMÁNY

Az erős betegségtudattal küzdő Halászkirály megmentésére Parsifal hivatott, aki kezdetben nem ismeri fel, hogy miként segíthetne a betegnek. Kutatásunkban megpróbáljuk elkerülni az ifjú Parsifal hibáját, és érdeklődéssel, megértéssel fordulunk az idősök élményei felé, és megfelelő platformot biztosítunk hangjuk kézzelfoghatóvá tételére.

A cikk arra keresi a választ, hogy a szabadidős aktivitásukban anyagi és egészségügyi okokból meglehetősen korlátozott idős korosztály vallási turizmusban való részvétele milyen ön- és társadalmi reflexiókkal párosul, és ezeknek milyen kapcsolódási pontjaik vannak a fogyasztói magatartásukkal, amelyeket a szolgáltatóknak célszerű figyelembe venni.

A hangok megszólaltatása polifonikus (Bahtyin, 1976), az idősök szólamai mellett felcsendülnek az őket megéneklő fiatalok dallamai. Színdarabba öltött utazásra csábítjuk az Olvasót, melynek a Halászkirályok az idegenvezetői.

A vallási turizmus jelentősége az idősök számára

A vallási turizmus a turizmusnak olyan formája, amelyben a résztvevők motivációja részben vagy kizárólag vallási okokra vezethető vissza (Rinschede, 1992). Mivel a turizmus más típusaihoz hasonlóan dinamikus (térbeli mozgás, utazás) és statikus (lakóhelyen kívüli időszakos tartózkodás) elemek alkotják, ezért nem tartozik bele például az istentisztelet, ha arra a lakóhelyen kerül sor. A vallási turizmus lelki és fizikai értelemben tágan értelmezett zárandoklat is egyben.

Korpics (2014) zárandokként definiálja azt az utazót, aki a szent helyeket vallási indíttatásból keresi fel. A zárandoklat olyan helyváltoztatással járó tevékenység, amely egyedül vagy más emberek társaságában, formálódó közösségekben történik. Erre hosszabb vagy rövidebb utazás formájában kerül sor, amely különös jelentőséggel bír a zárandok számára (Knudsen, 1997). Ennek motívuma Eliade (1997: p. 68.) szerint abban keresendő, hogy „minden emberi lény öntudatlanul is, a Középpont felé törekszik, s egyben saját Középpontja felé is, hogy részesüljön a teljes valóságból, a szentségből”. Középpont lehet egy templom vagy bármilyen szent hely, amely megnyitja a profán térből a szentség felé vezető utat (Eliade, 1997). Míg a közelebb található Középpontok különösebb erőfeszítés nélkül elérhetők, addig a távolabbi (és ezáltal jelentősebb gravitációs erővel rendelkező) szent helyek megközelítésekor komoly fizikai és lelki próbatételeket kell kiállni. A Középpont elérésének nehézsége egyenes arányban nő az életkorral, az egészségi állapot romlásával, valamint a megteendő távolsággal.

A történelem során a zárandokok önként vetették alá magukat a megpróbáltatásoknak, s mindezt egy olyan cél elérése érdekében tették, amely saját élettapasztalataikkal kapcsolatos. Minél idősebb a zárandok, annál több élettapasztalatra építhet (Knudsen, 1997).

Az élet egésze zárandoklatként is leírható (Miles, 1988), mely időskorban már a végéhez közeledik. Ennek tudatában az idősök lelkileg jobban felkészülnek a zárandoklatra, mellyel tartalmasabb utazás, valamint az önmegvalósítás magasabb szintjei érhetőek el. A nyugdíjasok a fejlett világ országaiban manapság fontosabbnak tartják a turizmust. Ennek az a magyarázata, hogy egészségesebbek, gazdagabbak, képzettebbek és függetlenebbek, mint elődeik (Martin – Preston, 1994). Számos fejlettebb országban az a vélemény terjedt el a nyugdíjasokkal kapcsolatosan, hogy az idő mellett az egészségi állapot sem korlátozza (Fleischer – Pizam, 2002) a turisztikai lehetőségek szabad kihasználását. Ez azonban nem mindenhol állja meg a helyét, például Magyarországon az idősök turisztikai kilátásai évről évre egyre rosszabbak (lásd pl. Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009):

A KSH adatfelvételei a hazai utazási szokások alakulásáról arra utalnak, hogy *az életkor előrehaladtával folyamatosan csökken azoknak az idősödőknek és idősöknek a százalékos aránya, akik évente legalább egyszer üdülni mennek*. Az egészségi állapot és az utazásra fordítható jövedelem alacsony szintje minden bizonnyal korlátozza a mobilitást. A többnapos utazáson, egészségmegőrzés céljából eltöltött napok száma az összes nap 3%-át sem éri el.

Ha valaki nyugdíjba megy, akkor kései éveinek egyik legnagyobb átmenetét éli át. Ezt van, aki negatívan (pl. célvesztés), és van, aki pozitívan éli meg (pl. új lehetőségek). Bár a nyugdíj utáni időszak jóléte jól mérhető a szabadidős aktivitással, az idősöknek számos korlátozó tényezővel is számolniuk kell, mint például a jövedelem csökkenése, a romló egészségi állapot, valamint a társ elvesztése (Jackson, 1993; McGuire, 1984). Rostow (1976) hangsúlyozza, hogy az öregedés komoly szerepvessztéssel jár, mivel idősebb korban elveszik egy sor rendkívül fontos szerep (pl. azzal, hogy nyugdíjba megy, elveszti a munkahelyén betöltött alapvető szerepét, gyermekei kirepülésével háttérbe kerül szülői szerepe stb.). A társadalom kínál ugyan újabb szerepeket, azonban az újakkal való azonosulás egyáltalán nem biztos, hogy zökkenőmentesen megy végbe.

Patterson (2006) a kohorszokkal kapcsolatosan felismerte, hogy hiába rendelkezik két ember ugyanazzal a születési dátummal, mégis részben eltérő tapasztalataik és élményeik lehetnek, mivel más-más lehet az egészségi és pszichológiai állapotuk, társadalmi-gazdasági körülményeik, családi helyzetük stb.

Holloway (2007) úgy látja, hogy a pihenő idősekről kialakított kép túlságosan is idealisztikus, ami alapul szolgálhat új sztereotípiák megjelenésének, valamint olyan nem teljesen realiztikus képzeteknek, hogy milyenek kell lennie az időskornak.

Míg az egyik oldalon örülhetünk az olyan ábrázolásoknak, amelyek az időseket aktív turistaként mutatják be (főként olyan országokban, ahol a magasabb életszínvonal elérése könnyebb), addig egyértelműen vitathatjuk azt a feltételezést, hogy ez az életmód mindenkinek és mindenhol lehetőség. Ettől a lehetőségtől főként azok az idősek esnek el, akik szegénységben élnek vagy rossz az egészségi állapotuk. Kolos (2008) felhívja a figyelmet arra, hogy lényegesen több kutatásra lenne szükség az idősebbek körében.

Polcz Elaine (2008: p. 64.) pszichológus így fogalmaz:

„...a magyarok nem tudnak jól öregedni. Ülnek otthon, például a nők, mert ők a túlélők, és várják, hogy hazajöjjen a gyermekük; vagy hívják őket telefonon, jelentkezzen vagy legalább írjon. Időnként süteményeket sütnék. De általában el vannak keseredve, hogy keveset törődnek velük a fiatalok. Az idősek egymás közt nemigen élnek társadalmi életet, nem járnak el otthonról.”

A cikkben bemutatjuk, hogy a vallási turizmus olyan lehetőség, amely ha nem is teljesen, de legalább részben választ adhat ezekre a problémákra, és bevonhatja azokat az időseket is, akik elesettek vagy rosszabb anyagi helyzetben vannak.

Kutatási kérdések és módszertan

A fő kutatási kérdés az volt, hogy mit jelent idősnek lenni a zárandoklatokon, valamint az, hogy milyen észlelési különbségek vannak az idősek helyzetének megítélésében. Ezt azért tartottuk nagyon fontosnak, mert a vallási turizmus az idős korosztály számára fontos turisztikai aktivitást, valamint az életminőség javulását jelenti (lásd pl. Michalkó, 2010), az utazásra és a tartózkodásra fordított költés pedig bevételforrást a szolgáltatóknak és a desztinációknak. Így a menedzsmentnek tisztában kell lennie azokkal a gondolatokkal, amelyek az idősek fejében születnek, és amelyek a többi részt vevő korosztály róluk alkot.

Az elemzést a 2013-ban hólabdás mintavétellel felvett, 345 fős adatbázison végeztük el, amely a Magyarországon élő, 18 év feletti magyar állampolgárokból állt, akik 2010 óta legalább egyszer részt vettek lakóhelyen kívüli vallási eseményen/rendezvényen, illetve kifejezetten a valláshoz kötődő utazáson (pl. búcsú, körmenet, zárandoklat, vallási témájú fesztivál). A megkérdezettek 21%-a legalább 60 éves, ugyanak-

kor számunkra nem kizárólag az az érdekes, hogy az idősek miként látják saját magukat, hanem az is, ahogyan mások látják ezt a korcsoportot. Mivel elsősorban azt szeretettük volna megérteni, hogy milyen idősnek lenni egy-egy jelentősebb vallási esemény alatt, ezért az öregséggel kapcsolatos állapotok kerültek a kutatás fókuszába. A kvalitatív kérdések kódolását tartalom-elemző (NVivo) programmal végeztük.

Érdekes kiemelni, hogy nem közvetlenül tettük fel a kérdést, hogy milyen idősnek lenni, ezzel elkerülve az ún. Florida-hatást (Bargh et al., 1996), ahol az előzetesen megadott szavak befolyásolják, hogy mit gondolnak az emberek.² Jobb megoldás volt a nyitott kérdésekre (milyen hatással volt rá az esemény, hogyan érezte magát) adott válaszokat elemezni annak alapján, hogy hol kerültek elő spontán az öregkori állapotok vagy korosztályi különbségek, mint konkrétan rákérdezni, hogy milyen érzés idősnek lenni.

Tükör által homályosan

„Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről-színre; most rész szerint van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismerem majd, amint én is megismerttem.” (1Kor 13,12)

A tükörbe belenéző ember csupán torzítva képes önmagát látni, a megismerésnek kizárólag részei tárthatók fel. Az idősek helyzetének megértésekor számos esetben kizárólag az elemzett korosztályba tartozók véleményét mutatják be, negligálva a többi korcsoport nézőpontját. Ez azért nem a legszerencsésebb megoldás, mivel az idős relatív fogalom, ami a fiatalhoz képest értelmezhető. Ha figyelmen kívül hagyjuk a többi csoport álláspontját, akkor elsiklunk olyan jelenségek vagy szerepek felett, amelyek segítenek feltárni az idősek helyzetét vagy a problémák lehetséges megoldásait. Az idős Halászkirály tragédiája nehezen érthető meg a fiatal Parsifal magatartása nélkül.

Az interjúk elemzésénél ezért nem kizárólag azokat az idézeteket válogattuk ki, amelyeket az idősek mondtak. A teljesebb megértés érdekében más korosztályok meglátásait is figyelembe vettük, ezzel illusztrálva a tükör mögött megbúvó megfigyelő nézőpontját.

A Halászkirály és más metaforák szerepe a menedzsmenttudományokban

Joggal tehető fel az a kérdés, hogy miért pont egy metaforát választottunk egy viszonylag komplex jelenség leírására. A metaforák ereje nem korlátlan, de segítenek jól megjeleníteni a problémákat. A metaforák nem állnak távol a menedzsmenttől (lásd pl.

VEZETÉSTUDOMÁNY

Barakonyi, 2007). Mintzberg et al. (2005) könyvének címe *Stratégiai szafari*, amelyben az egyes iskolákat metaforikus állatok formájában ábrázolják (pl. pók, majom, oroszlán, ázsiai bivaly, pávakakas). Mintzberg és szerzőtársai túravezetői szerepeket töltenek be, és meghívják az olvasókat egy utazásra, ahol megismerhetik a stratégiai menedzsment „fenevadját”. Cohen, March és Olsen (1972) a szemetesvödör (garbage can) kifejezést használja a szervezeti döntéshozatal plasztikusabb bemutatására. Morgan (1986) pedig úgy érvel, hogy a szervezeteket legjobban metaforákon keresztül érthetjük meg, de egyben felhívja a figyelmet a metaforák alkalmazásának előnyeire és hátrányaira: míg a metaforák egyik oldalon megvilágítanak bizonyos aspektusokat (vagyis megmutatják, mit lássunk meg), addig más szempontokat háttérbe szoríthatnak (vagyis mit ne lássunk meg). Kicsit olyan az egész, mintha reflektorfénybe állítanának bizonyos részeket, ám a központi megvilágítással más részek árnyékban maradnak. A metaforák használata ugyanakkor rendkívül hasznos, ha ismerjük azok korlátait, valamint megértjük azt, hogy míg az egyik metafora kiválóan alkalmas bizonyos összefüggések megvilágítására, addig mások teljesen más szempontokból világítják meg az addig árnyékban maradt aspektusokat. Morgan (1986) szerint a modern menedzsment egyik legnagyobb problémája az, hogy túlságosan is mechanikusan, sablonosan tekint helyzetekre, és képtelen változtatni berögzült gondolkodásmódján. Metaforák használatával ezen változtatni lehet, mivel azok képesek szétverni a konvencionális gondolkodásmód kereteit, újfajta megközelítéseket, szempontokat és megoldási alternatívákat kínálva.

A Halászkirály metaforáját azért választottuk ki, mert elég erősnek érezzük az idősök helyzetének domináns, bár nem kizárólagos bemutatásához. Azt sem szeretnénk, hogy ortodox módon ragaszkodjunk ehhez a mondáéhoz (mint ahogy a Halászkirály meséje is változott és újraíródott az évek során), csupán elmondjuk saját értelmezésünket, újabb aspektusokkal bővítve azt.

A Halászkirály legendája

Az időskor otthoni állapota leírható azzal a legendával, amelyet a Szent Grál-mondákban lényeges szerepet betöltő, az idős Halászkirály testesít meg, aki a Grál őrzője. A Szent Grál interpretációja sokrétű, amelyet az egyes szerzői részben a saját koruk és ízlésviláguk alapján újradefiniáltak. Az egyik interpretáció alapján a Grál egy olyan titokzatos, szent tárgy, ami a birtoklójának földi és égi boldogságot kölcsönöz, és csak az arra érdemesek találhatják meg. Wolfram von Eschenbach (1170–1220) regényében a Grál egy életerőt és ifjúsá-

got adó kő, és aki a követ megpillantja, egy hétig nem halhat meg. A kérdés természetesen az, hogy miként lehet e titokzatos erő birtokába jutni, az erőnek, ami gyakran a szemünk előtt van, csak ki kell nyújtsuk érte a kezünket, és fel kell tennünk a megfelelő kérdéseket.

A Szent Grál keresésére indult Parsifal találkozik a beteg Halászkirályal, kinek birodalma a kiszáradás és az enyészet felé indul. A Halászkirály, kit egy lándzsa hegye sebesített meg, saját betegségtudatának esik áldozatul, melyből megfelelő segítség nélkül képtelen kiszabadulni. Parsifal, a fiatal lovag, mivel nem kérdez semmit a Halászkirálytól, ezért kezdetben észre sem veszi, hogy miként segíthetne az idős betegnek.

A Szent Grál tágabban értelmezve tehát olyan éltető erő, amely számos formában jelenhet meg (pl. élet értelmének megtalálása, lelki megfiatalodás), és mindenki számára elérhető (időseknél gyakran segíteni kell ebben, vagy a zarándoklat alatt valósul meg).

Az eredeti mondavilágban a Halászkirály valójában csupán egy mellékszereplő, akire egy fiatal lovag perspektívájából tekinthetünk le. Ebben a cikkben fordítunk a szerepleosztáson, és a Halászkirályt tesszük főszereplővé, végigkísérve azon a lehetséges utazáson, amellyel az eredeti legenda nem törődik.

A Halászkirály birodalma: otthoni állapotok az idősöknél

Az időskori otthoni állapotok tipikusan a Halászkirály elszáradó birodalmához hasonlíthatók, ahol a legfontosabb probléma a betegség, valamint a társas elszigeteltség.

Betegségtudat és mozdulatlanság

Az egészségi állapot az idősöknél elsődleges téma, ráadásul a betegség korlátozza az eseményeken való részvétel lehetőségét. Az egészségi problémák egyrészt lehetnek testiek, vagyis fizikailag is láthatók (v.ö. Halászkirályt megsebesítette a lándzsa), amelyek korlátozzák a mozgást vagy a tartós helyváltoztatás esélyét (pl. közeli templomba, kisboltba még kimegy, de hosszabb utakra már nagyon nehezen indul). Az egészségügyi problémák másik része ugyanakkor pszichikai, amelyek a múltban szerzett feldolgozatlan lelki sebekből táplálkoznak. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a testi és lelki szint pszichológiai értelemben nehezen különválasztható.

Az idősök tipikusan a Halászkirály helyzetében találják magukat. A régi sebek okozta lelki és fizikai sérülések (vö. lándzsa által okozott sérülés) miatt elsősorban saját problémáikra fókuszálnak, miközben a külvilágtól egyre inkább elszigetelődnek.

Ha soha, sehová nem megy az ember, csak a saját problémáival törődik, akkor abba csak bele lehet süppedni, tulajdonképpen és akkor csak a gondra, a problémára, az egészségi állapotra, egészségünk gyöngülésére, romlására tud az ember gondolni. (alany165)

A Halászkirály egészségi állapota miatt kevesebbet képes utazni, vagyis saját várának fogságába kerül.

A család mindig is fontos volt számomra, és örültem, hogy eltölthetek végre egy kis időt velük, sajnos nem gyakran van lehetőségem utazni, már csak az egészségem miatt sem. (alany037)

Sajnos már elég idős vagyok, és megterhelők ezek az utazások, így manapság nem nagyon tudok elmenni, amit azért bánok is. Nem járok hetente templomba, az igaz, de azért néha-néha csak elmennék; de már nem tudok. Ilyen ez az öregség! (alany259)

Szétszakadt közösségi háló és nemkívánatosság

A társas elszigeteltség esélye nagy, melynek okai ebben a korban a házastárs és a barátok elvesztése, valamint a családtagok fizikai és lelki eltávolodása lehet. A mikroközösség is inkább (ha van egyáltalán) idősökből áll, ahol erősen jelenik meg az öregségtudat, valamint a múlt felelevenítése.

A legtöbb ember szinte elviselhetetlen ürességet érez, ha egyedül van, főként akkor, ha nincs semmi tennivalója (Csíkszentmihályi, 2001: p. 235.). Az egészségi problémák megnehezítik a feladatok elvégzésének képességét, ezzel erősítik fel a magány fájalmát.

Az idős érezheti úgy, hogy egyedül van, mivel a család tagjai nem látogatják meg túl gyakran. Ebben az esetben különösen fontos az a baráti kör, amelyet saját maga számára alakított ki. Mivel az egyik legnagyobb félelem az, hogy kimaradunk az emberi kommunikáció áramlatából (Csíkszentmihályi, 2001: p. 231.), ezért az idősök próbálnak abba kapaszkodni, ami a szétszakadó hálójukból még rendelkezésre áll.

A lányok, mert tudja, mi csak lányoknak hívjuk egymást, mi vagyunk az öreglányok. Szóval a lányok nagyon sokat jelentenek nekem. Egyedül vagyok, a gyermekeim és az unokáim ritkán tudnak meglátogatni, mert messze laknak és sok a munkájuk. Jó volt azt a délutánt is velük tölteni. (alany058)

Ahogy az ember öregszik, egyre kevésbé akar megismerni új embereket, egyszerűen csak megelégszik az addigi ismerettség körével, nem hiszi, hogy találkozhat még olyan emberekkel vagy szokásokkal, ami felé nyithat. (alany71)

Azt gondolnánk, hogy az elszigeteltség megoldása egész egyszerűen csak annyi, hogy az idősök járjanak

el templomba. Ez a megoldás azonban távolról sem tekinthető tökéletesnek. Törőcsik (2006: p. 327.) szerint a fiatalabbak igyekeznek nem tudomást venni erről az idősekről, mivel túlságosan is sok negatívum kapcsolódik hozzájuk. A miséken látható, szomorkodó idősök látványa elrettentheti a fiatalokat a templomba járástól.

Manapság, ha elmegyünk egy misére, szinte csak idős embereket látni, ami engem egy kicsit nyomaszt. A templom tele idős, szomorú emberekkel, szerintem ezért is jár egyre kevesebb fiatal templomba. (alany240)

Vagyis ebben az esetben az idősök olyan referencia-csoportot alkotnak, ahová nem szívesen tartoznának a fiatalok. A nem vágyott társaság pedig elkerülésre sarkall, és ilyenkor azokat a helyzeteket is igyekeznek elkerülni, ami bármilyen szempontból kényelmetlennek (vagy nem elég kényelmesnek) tűnik. A nemkívánatosság valójában életkor alapján létrejövő diszkrimináció (ageism – lásd Butler, 1969), ráadásul ebben az esetben annak egy speciális változatával találkozunk.

Színre lép a segítő

Parsifal, az udvariatlan

A Halászkirály meghívja várába Parsifalt, akit az egész lakoma alatt elvakítottak az őt körülvevő materiális javak, és mindvégig néma maradt. A Halászkirály elkeseredetten próbál Parsifal kedvére tenni, némán könyörög a segítségért, akinek szomorúságából nem tud olvasni az ifjú lovag. Nem kérdez a király egészségéről, kezdetben nem ismeri fel, hogy miben segíthetné a király gyógyulását. A király minden jóval elhalmozza (mint ahogy az idősök is megteszik ezt szeretteikkel), míg az ifjú ezt némán túri. Az idősök néma vagy épp hangos kiáltását nem mindig hallják meg a fiatalok.

Manapság, ha a nagyszülő nem mondja az unokának, hogy jöjjön, akkor nem jön. Pedig meg van keresztelve, elsőáldozó, netán bérmálkozó is volt, de a templom környékére sem néz, maximum a nagyobb ünnepeken. (alany006)

Azt kellett észrevennem, hogy ezen az eseményen a fiatalok nagyon csekély számban vesznek részt. Nekem is vannak gyermekeim, de ők sem érznek késztetést arra, hogy eljőjenek a nagymamával. (alany060)

Simone de Beauvoir francia író és filozófus, *Az öregség* című művében az időskorral kapcsolatos, általános rossz lelkiismeretre építve hívja fel a figyelmet arra, hogy meg kell hallanunk az idősök hangját: „Hogy megnyugtassák lelkiismeretüket, az ideológusok különböző, egymásnak ellentmondó mítoszokat gyártottak, amelyeknek célja: elhitetni a felnőttekkel, hogy az öregember nem olyan, mint ők. Az aggastyán

VEZETÉSTUDOMÁNY

tiszteletre méltó Bölcs, aki magasan felette áll ennek a földi világnak, vagy fecsegő, szenilis bolond, akivel ezért nem kell törődnünk: akár többre, akár kevesebbre becsüljük önmagunknál, mindenképpen száműzzük a társadalomból. De a valóság elleplezésénél is kényelmesebb módszer: nem venni róla tudomást. Az öregség szégyenletes titok, nem illik szóba hozni.” Az író szerint a kulcs abban rejlik, hogy fokozottan odafigyünk rájuk és az elidegenítés helyett a törődés és a segítség eszközeit vesszük elő: „azt akartam, hogy meghallják a hangjukat: kénytelenek leszünk elismerni, hogy emberi hangon szólnak hozzánk” – írja de Beauvoir.

kooperáció pozitív mind a nyugodtabb és stabilabb idősödés, mind pedig a fiatalok személyiségfejlődése szempontjából (Kállai et al., 2013).

Horgonyt fel: Kizökkenés az otthoni állapotból

A zarándoklatok a betegségtudatos és elszigetelt állapotból képesek kizökkenteni az időseket (1. táblázat), és képesek egy pozitívabb, nem kizárólag önmagával törődő szituációt teremteni, ahol az elszigeteltséget a találkozások (közösséggel, fiatalokkal, szerzetesekkel, Istennel) pozitív energiái váltják fel.

1. táblázat

Tipikus átváltások az otthoni helyzet és a zarándoklatok között

	Otthoni helyzet	Zarándoklat
Család közelsége	Távoli, külön a család	Közeli, együtt a család
Mikroközösség	Elsősorban idősek	Kevert korosztály, sok fiatal
Társas kapcsolatok	Szociális elszigetelődés	Társaság, közösség
Mozgás	Helyhez kötöttség	Kimozdulás, helyváltoztatás
Helyszín	Materiális, elsősorban deszakralizált	Spirituális, szakrális
Problémaorientáltság	Fókusz a saját problémákra	Problémamegoldás vagy koncentráció más feladatokra
Betegségtudat	Erős betegségtudat	Gyógyulás észlelése
Élettani folyamat	Öregedés	Megfiatalodás
Időorientáltság	Múlt	Időnkívüliség
Lelki sérülések	Régi sebek	Gyógyulás

Forrás: a szerzők gyűjtése

Parsifal, a segítő

Parsifal, miután felismeri, miként segíthetne az idős királyon, személyiségfejlődésének magasabb fokára lép. Az alábbi történet nagymama és unoka ismételt egymásra találását mutatja be, ahol a segítő rálel az élet valódi értékeire.

Ha a nagymamám nem kérlelt volna, valószínűleg soha életemben nem veszek részt egy ilyesfajta eseményen. Ő minden évben elment, annak idején még a nagyapámmal, halála után pedig a barátnőivel, vagy egyedül. Elmondhatatlanul jó érzéssel töltött el már csak az is, hogy mennyire örült, amikor a telefonban igent mondtam a meghívására. A körmenet alatt végig belém karolt, többször rám mosolygott és hálát, nyugalmat, szeretetet sugárzott felém. Miután hazamentünk, elsírta magát és megköszönte, hogy velem oszthatta meg a körmenet nyújtotta felüdülést, lelki megtisztulást. (alany138)

Az öregedés a fiatalok és az idősek együttes ügye, ahol a jó stratégia az együttműködés, a közös célok megfogalmazása, valamint a kölcsönös tisztelet fenntartása. Ez a konfliktusokat is hatásosan megoldó

A zarándoklatok által teremtett pozitív állapotok nem kizárólag azért értékesek, mivel segítenek újra felfedezni az élet értelmét, hanem fontos kommunikációs felütést jelentenek minden olyan közvetítő számára (pl. utazásszervezők), amelyek lényegesnek gondolják az idősek megszólítását.

A Szent Grál-legendákban a Halászkirály helyzetét a főhős, Parsifal szempontjából mutatják be, ezért csupán részleteket láthatunk abból a belső útból, amit az öreg király jár be. Ebben a tanulmányban fontosnak tartjuk a Halászkirály helyzetének kétféle szemszögből történő bemutatását, ezért elkísérjük utazására.

A hajó és a legénység: a közösség szerepe

A hajó egyrészt szimbolikus értelemben olyan közlekedési eszköz, amely a fizikai út mellett a lelki út megtételét is biztosítja. Másrészt ugyanakkor az útitársakkal való fizikai összezártság miatt lehetőség van a közelebb kerülésre, az intenzívebb kommunikációra és a véleménycserére.

Az utazások egyik pozitív vonzata, hogy újra létrejöhet a család egysége. A távol élő, egymást csak ritkán látó rokonság fizikai és lelki közelkerülésének egyedülálló lehetősége.

Jólesik, hogy immár 70 évesen is el tudok menni egy ilyen gyönyörű szép eseményre. Másként annak is örülök, hogy *együtt van a család apraja-nagyja*, mert ez mindig megnyugvást jelent a számomra. (alany230)

A hasonló korúak társasága biztonságot és megnyugvást jelenthet, mivel sokkal könnyebb megtalálni velük a közös nyelvet. A Halászkirályok fogékonyak egymás problémái és történeteiről.

Rendszeres templomba járó, gyakorló hívek ellenére, én még nem voltam ilyen rendezvényen. *Szívesen töltöm az időmet, hasonló korú és érdeklődésű emberek között.* (alany81)

Édesanyám szeret elmenni erre az eseményre is a nyugdíjasklubbal együtt. *Jó látni őket együtt. Imádkoznak és utána beszélgetnek. Annyira természetes az egész.* Nyugodtság tölt el, mikor a velük egyidősökkel lehetek. (alany59)

A közös utazás vagy a vallási eseményen való részvétel biztosítja a más korosztályokkal való találkozás esélyét. Míg az otthon közelében (pl. helyi templomok, klubok) fellelhető társaságoknál főként hasonló korúakkal találkoznak az idősek, addig egy zárandoklat során a generációk keveredése figyelhető meg. Egy ilyen közegben az idősekkel szemben befogadóbbak, és megítélésük kevésbé sztereotipikus.

Jó volt látni a sok fiatalot és a gyerekeket is. Biztosan megmarad még hosszú évszázadokig mindaz, amit Csíksomlyó nyújt a résztvevőknek. (alany127)

Voltak beszélgetések, amik elgondolkodtatóak voltak, és *kifejezetten élveztem, hogy nem csak korombeliekkel beszélgetek, jó volt meghallani a fiatalabbak gondolatait* is. És nagyon sok megható pillanat is volt, mikor megkönynyeztem. (alany196)

Az idősek a sztereotípiák szerint pletykások, amely szerep azért még elő-előkerül a fiatalok visszaemlékezéséből, de itt már mint pozitív, kedves példa jelenik meg.

Tudni kell, hogy ennek a zárandoklatnak a legtöbb résztvevője, az ilyen 70 éves mama. ... *Jó fejek a mamák, mert rendkívül jókat pletykálnak. Olyanokról tud meg az ember dolgokat, amikről meglepődik*, de az is érdekes, hogy meg lehet őket érteni és ismerni. Hiszen négy fal között vannak, végre kiszabadulnak, és akkor elbeszélgetnek mindenféléről, ami eszükbe jut. (alany168)

Külső és belső megpróbáltatások: időjárás és fizikai fáradtság

Az időjárás abban az esetben tényező, ha az negatív befolyásolja a részvételt az eseményen. A szélsőséges körülmények megviselik az idős szervezetet.

Az ünnepség augusztus 20-án kerül megrendezésre és sajnos *nagyon meleg* volt. Ami *az öreg szervezetemre nincs épp a legjobb hatással*. De megérte elmenni. Jó volt megszervezve az egész utazás, de sajnos azóta sem vettem részt ezen az eseményen. *Az egészségem romlott, és már nem tudok annyit gyalogolni, illetve olyan sokat a melegben lenni.* (alany058)

Mondjuk még nagyszüleim talán, de hát jobb is, hogy nem jöttek. *Nem bírták volna az utat abban a melegben*, meg hát végigülni sem a tűző napon, mivel csak a fele volt leányékolva a nézőtérnek. (alany154)

A hosszabb utazás komolyabb igénybevételnek teszi ki az idősebbeket.

Különösebb fennakadás, gond nem volt, bár *több idősebb emberrel utaztunk, így néha ők már fárasztónak találták az utazást.* (alany209)

Az utazás során felmerülő nehézségek hatása ket-tős: egyrészt fizikai fáradtságot okoz, másrészt azonban a cél elérésekor fokozza az átélt élmény hatását.

Hej, halászkok, halászkok: a vallási esemény átélése

Hal és halászat

A hal ősi keresztény szimbólum, amelyet az ókeresztények kezdetek el használni mint titkos szimbólumot. A hal görögül *ikhtisz*, ami egyrészt egy rövidítés (Jézus Krisztus, Isten fia, a Megváltó), másrészt igen erős szimbólum, mivel Krisztust és a kereszténységet (vagyis a közösséget) együtt jelképezi. Mivel régen úgy gondolták, hogy a hal sosem alszik (mindig nyitva van a szeme), ezért az örök létezés jelképe is egyúttal. A keresztelés szertartásában a lélek-hal megmártózik a vízben, ezzel szimbolizálva a hitben elnyert öröklétet.

A halászat olyan tevékenység, amely a természetben zajlik, és a halásznak komoly erőfeszítést kell tennie, hogy közelebb kerüljön a halhoz, és képes legyen hálójával meríteni, fizikai és lelki táplálékhoz jutni. A zárandok szellemi és lelki táplálékot gyűjt, Istenhez való közeledését befolyásolják testi és lelki erőfeszítései egyaránt.

Közösségi halászat

Mint ahogy számos halászati megoldás ismert, az Istenhez való közelebb kerülés módjai is egyéniek lehetnek. A közösség összehangoltsága gyakran meghatározó, mint ahogy például a kerítőhálós halászat sem végezhető el a halászkok jól összehangolt munkafolyamata nélkül. Ez a tevékenység hit és a közösség összhangja nélkül nehezen végezhető.

VEZETÉSTUDOMÁNY

Az én koromban már nem olyan fontos a társaság, egyébként is keveset mozdulunk ki. Az azonban igaz, hogy minél többen vannak a misén, annál jobb az ember kedve, és annál jobban érzi magát, nem annyira feszélyezett. (alany259)

„Óceáni érzés”

Romain Rolland író (Freud barátja) a vallást óceáni érzésnek nevezte, vagyis egy olyan valaminek, ami közel van a végtelenhez, az emberen túlihoz. Ezt az érzést felerősítheti természeti jelenség, vagy akár művészeti alkotás is. Freud (1982: p. 329.) így nyilatkozik erről: „Ez az érzés, melyet ő az örökkévalóság sejtelmének nevezne, határtalan, korlát nélküli, mintegy »óceáni« érzés. Ez az érzés tisztán szubjektív tény, semmilyen hittétel, a személyes fennmaradás semmilyen biztosítéka nem kapcsolódik hozzá, azonban ez a forrása a vallásos energiának, amelyet különböző templomok és vallási rendszerek megragadnak, és meghatározott csatornába vezetve bizonyára fel is használnak.” Az óceáni érzéssel teljeseedik ki a vallási élmény, az óceán vízcseppjeiből létrejövő spirituális élmény könnyecseppként visszahullva jelenthetnek lelki megnyugvást.

A legfontosabb pillanat az volt, amikor a nagymamám belépett a kegytemplomba és elsírta magát, nagyon örült, hogy elkísértük, imádkozott és gyertyát is gyújtott. Az út végén azt mondta, hogy nagyon felemelő érzés volt számára a szent misén való részvétel, énekelni a többi hívővel. (alany262)

Azok a helyzetek, ahol a külső és belső utazás hullámai összeérnek, olyan intenzív tudatállapot jöhet létre, melynek során katartikus élmény, vagy flow (Csikszentmihályi, 2001) élhető át. Ez az érzés vezet a megtisztuláshoz.

Lelkileg nagyon nagy feltöltődés ez az ember számára, hisz 70 év feletti emberek vagyunk, úgy vagyunk vele, hogy *a vallás az mindenféleképpen kikapcsolódás és megtisztulás* egy ilyen búcsún való részvételén, az idősdő korosztálynak ez egy végső dolog. (alany174)

Az embernek sikerült kicsit megfeledkezni az otthoni élet problémáiról, tudja, így *idős korban a családon kívül a hit az ember társasága*, meg akiket a hit gyakorlása közben ismer meg. Az nagyon emlékezetes volt, amikor a Szent kút vizéből mindannyian egyszerre kortyoltunk. *Láttam a társaim arcán, hogy mindenki elgondolkodott*, és mélyen legbelül tényleg igazán megtisztultak. (alany244)

Az idősek mint hősök

A zarándoklatok gyakran komoly fizikai teljesítményt kívánnak még az erejük teljében lévő hívektől

is, ezért különösen nagy hőstettnek bizonyul, ha azt az idősek is képesek véghezvinni. A kiemelkedő teljesítmények miatt az idősek csodálatot és tiszteletet ébresztenek, szétszakítva azokat az állapotokat, amelyek miatt Halászkirály otthona a kiszáradás szélére került.

Volt egy olyan pillanat, hogy a sok gyaloglástól már éreztük, hogy elkezdett fájni a lábunk és a hátunk. Erre megláttunk egy 80 év körüli nénikét, akinek biztosan voltak hasonló, hanem nagyobb fájdalmai, de mégis boldogan, vígan, dalolászva sétált ugyanazon az útvonalon, ahol mi. Itt egymásra néztünk, és egyből tudtuk, hogy nekünk is ugyanezt kell tennünk. (alany60)

Látni, hogy mennyi idős ember zarándokol el fogadalomból, az *nagyon megható látvány volt*. ... Nagymamám már 86 éves, és ugyanezt a zarándoklatot gyalog tette meg a többi családtagunkkal együtt. (alany84)

Egyik-másik fiatalabb társsal beszélgetve ki szokott derülni, hogy nagyon nem akart eljönni, de most, hogy megy az úton és látja, hogy ilyen sokan vannak, és a *mamák mit képesek végiggyalogolni*. (alany168)

A gyógyulás

A zarándoklatok gyógyító hatása tudományosan még nem bizonyított (Notermans, 2008), ráadásul gyakran az irracionális csodavárással kapcsolják össze. Kétségtelen, hogy a zarándoklat gyógyító ereje nehezen érthető meg a biomedikális modell alapján. A zarándoklat nem képes a specifikus fizikai betegségek gyógyítására, de megszólítja az emberi veszteségeket és szenvedéseket (Dubisch – Winkelman, 2005). Az élmény szempontjából másodlagos, hogy valóban létrejön-e orvosilag is bizonyítható gyógyulás, mivel maga az észlelés (pl. jobban érzem magam, vagy kevesebbet foglalkozom a saját gondjaimmal) önmagában tekinthető lelki gyógyulásnak.

Egy nálam tíz évvel idősebb nénivel jelentkeztünk ketten az utazásra. Az út előtti este nálunk aludt ... Valamiféle tüdőbaja volt, emiatt mindig volt nála egy sópipa, amiből naponta legalább kétszer inhalálnia kellett. Ezt a pipát nálunk felejtette, tehát nem volt nála az egész utazás alatt. Mégis, *csodával határos módon, nem fulladt be egyszer sem*, pedig a kiránduláson hegyre, dombra mentünk fel. A néni kibírta, hogy nem vitte magával a pipát. Ilyen helyen átszellemül az ember, és *csodás dolgokra képes*. (alany343)

Az utazás utáni napokban sokkal jobban éreztem magam. *Sokat vagyok egyedül, ezért a közösségi élmény mindig felvillanyoz*. Ilyenkor még az egészségem is jobb. *Sokkal kevesebbet foglalkozom azzal, hogy mi fáj, hogy mi az, amit már nem tudok megcsinálni*. (alany313)

Pozitív egészségügyi vonzatai lehet a lelki megfiatalodásnak is.

Ott a búcsún az anyukám, akár az anyósom, *idős koruk révén mennyire megváltoznak, mennyire megfiatalodnak*, tudva azt, hogy odahaza a városi életbe a tömeget kerülnek, nem szeretik, hogy ha sok ember van jelen. Egy rövid séta után már elfáradnak, itt ezen a helyen pedig *teljesen megváltoztak* és rám ez olyan hatással volt, hogy tényleg örömet szerezhettem nekik, ezáltal, hogy elmentünk oda. (alany232)

Múlt és jelen találkozása: az idő végtelenítése

A vallási esemény a múlt és a jelen speciális találkozását jelenti, amelyet egyrészt a szertartások idéznek elő, másrészt pedig az egyéni életutak átgondolásából fakad. Eliade (1997) szerint a mítosz időtlen időben játszódik, melynek előadásakor a profán idő szimbolikusan megszűnik, és a mesélő hallgatóságával együtt a szent időbe repül át.

Ilyenkor az egyén kiszakad saját individuális, kronológiai idejéből, és átrepül egy mérhetetlen, időtartam nélküli pillanatba. A Halászkirály a végeláthatatlan óceán kellős közepén éli át az idősíkok paradox találkozását. Nem kizárólag arról van szó, hogy a saját, történelmi ideje találkozik a szent idővel, hanem arról is, hogy ennek hazására átgondolja, átértékeli saját életének meghatározó pillanatait. A momentum azért különösen jelentős az idősök számára, mivel életútmérleget készítenek.

A vallási helyszínre látogatók gyakran élhetnek át liminális vagy „küszöb” élményeket (Turner, 2002), amelyek más irányba terelik a zárandók életét, vagy pedig segítenek értelmezni a múltban átélt élményeket (Knudsen, 1997).

Gyönyörű táj, mesés szép kápolnák és templomok, számtalan kedves ember. A körmenet és a mise alatt *volt időm elmélkedni, belül megnyugodni, elszámolni a 65 évem alatt történt dolgaimmel*. Imádkoztam a családomért, a barátaimért, és úgy éreztem, szavaim meghallgattak. (alany143)

Az elmúlás az életút áttekintését lezáró gondolat, melynek során felmerül az állandóság és elmúlás („milyen lesz, ha már nem leszek”), valamint a biztosság és bizonytalanság („minden napnak örülni kell”) problematikája.

De jó is lenne kicsit egészségesebbnek lenni. Tudja, *ilyen idős korban már az ember minden napnak örül*. Azon a helyen, megmondom őszintén, *azon gondolkodtam, hogy ha már nem leszek, akkor milyen lesz*. A vallás, a hit az, ami reményt ad, hogy azután is valami jó fog következni. És igen megnyugvást adott a hely, a

helyi templomban épp mise volt, és a pap is pont erről beszélt. Akkor *éreztem egy megnyugvást, a hitem erősségét*. (alany246)

A Halászkirály birodalma újra kivirágzik: hazatérés

Sikeres utazás során a Halászkirály megújultán tér vissza a kikötőbe, ahol összegzi az utazás eredményeit. A hazatérés valójában csak abban az esetben valódi, ha az valakikhez kötődik, vagyis vannak olyanok, akik hazavárják a megfáradt vándort (pl. család, mikroközösség), vagy legalább segítenek neki az új célok megfogalmazásában.

A közösségi hálók befoltozása: a közösségépítés

A Halászkirály lyukas hálóval nehezen tud halászni, a lelki táplálékok könnyedén kiszabadulnak a hézagon keresztül. A háló befoltozása a közösségi kapcsolatok újrateremtését jelenti, amely még erősebbé válik akkor, amikor abba a fiatalok is fonnak szálakat.

Meg kell mondjam, *közösségépítő ereje is volt a búcsúnak*. Akár a nyugdíjasklub tagjainak, de a híveknek is. Részt vettünk közös ebéden, közös imán, még egy kis „városnézés” is belefért az időbe. A nap végén fáradtan, de testileg-lelkileg megújulva tértünk haza otthonunkba. (alany80)

Az unokámmal vettem részt a programon. Ez különös élményt adott. Érdekes volt, hogy mi ketten, két nagyon különböző korosztály képviselői mennyire tudtuk élvezni ugyanazokat a dolgokat. Addig is gondoltam, de akkor bebizonyosodott a számomra, hogy *mégsincs akkora szakadék az „idősök” és a „fiatalok” között*. Vannak, lehetnek olyan témák, melyek az embereket életkoruktól függetlenül érdekelhetik, foglalkoztathatják. *A hazautazás utáni napokban rendszeresen felhívtuk egymást, szinte naponta beszélgettünk*. (alany296)

A zászló kitéve: a jövőbeni tervek

A Halászkirály azért kel útra, hogy megtalálja elvezettnek hitt küldetését, vagyis életének értelmét. Valójában másodlagos, hogy ez tekinthető Szent Grálnak vagy sem, mivel a megújulás újabb célok kitévésével jár együtt.

Megrázó hatással volt rám. Lelkileg teljesen megújultam. Azért mentem el, mert tudtam, hogy más emberként jövök vissza. És más emberként jöttem vissza. Utána meg is fogadtam, ha ilyen lesz, el is megyek minden ilyen helyre, míg az egészségem engedi. De már ilyen helyekre nem tudok menni, mert nekem messze van. 77 éves vagyok. (alany217)

VEZETÉSTUDOMÁNY

**Tipikus időskori állapotok
a tükrön innen és túl**

	Otthon	Utazás	Vallási esemény	Hazatérés
Tükrön innen (idősek észlelése)	beteg magányos (kiszáradó Halászkirály-állapot)	társalgó közösségi ember (hajóutas)	számvető átszellemülő (halász)	megújult céltudatos (regenerálódott Halászkirály)
Tükrön túl (mások észlelése)	segítséget kérő nemkívánatos	mesélő pletykáló	teljesítő tisztelget érdemlő elérzékenyülő visszafiatalodó	hálás
Idősek archetipikus szerepei	ártatlan áldozat	bölcs vándor	hős	bölcs alkotó
Jelentős másik archetipikus szerepei	segítő	társ	megváltó gyógyító	társ

Forrás: szerzők gyűjtése

Istenhívó emberként megtisztulva, nyugalomtól megszálva élem tovább mindennapjaimat. 73 évesen heti szinten járok szentmisére, tagja vagyok a Rózsafüzér Társulatnak, és minden lehetőséget megragadok, hogy amíg erőm és egészségem engedi, minél több vallási helyszínre eljussak. (alany88)

Zárókép:

Tükröm-tükröm, mondd meg nékem...

Idősek ezrei élnek a Halászkirályok mindennapjait. Jelen korunk Parsifáljait beszippantják felgyorsult világunk kihívásai. Pedig a spirituális élmények időskori átélésekor kiemelt szerepe van a SEGÍTŐ-nek, aki nélkül a spirituális jelenség nem, vagy csak korlátozottan jön létre.

A Halászkirály és Parsifal történetében az ifjú és az idős kettős szerepben van, mivel egyrészt felveszik a segítő, másrészt pedig a segített szerepet. A szerepváltkozása szabja meg a fejlődés dinamikáját, és ha valamelyik szereplő csak az egyik szerepet éli át (vagy bennragad az egyik szerepben), akkor a lelki fejlődés nem teljes mértékű. A Halászkirály vendégül látja Parsifalt, elhalmozza ajándékokkal, próbálja segíteni az ifjút, amit a lovag eleinte nem viszonz. A valódi egymásra találást a szerepek felcserélődése jelenti, amelylyel képes a fiatal a Halászkirályt betegségtudatából és a magányából egy közösségi és spirituális élményekkel teli utazásra indítani.

Azt természetesen nem állítjuk, hogy a vallási eseményen való részvétel képes ezeket a negatív szerepeket teljesen szétzúzni, de legalább egy időre megváltoztatja azokat az állapotokat, amelyekben az idősek gyakran találják magukat. Ennek önmagában pozitív

lelki hatása lehet. Érdekes megfigyelni azt is, hogy a negatív, sztereotipikus jellemzők (nemkívánatos, pletykás) miként alakulnak át pozitív, inkább egyénekhez kapcsolható szerepekké (2. táblázat).

Az idősek által betöltött szerepek párhuzamba hozhatók a jungi archetípusokkal, vagy az ezekre építő más tipológiákkal (pl. Pearson, 1991). A segítségre szoruló, ártatlan vagy áldozat archetipikus szerepéből kiindulva az utazás során fokozatos átalakulás történik. A saját útját megtaláló vándor (felfedező) hőssé, és aztán alkotóvá válik, és újra megtalálja elveszített hitt bölcs szerepét.

A zarándoklatokon egymás mellett fut párhuzamosan a lelki út és a fizikailag megtett út. A lelki utat a vízhez kötődő szimbolika mentén ábrázoltuk, ezzel is jelezve annak erősen szimbolikus jellegét (3. táblázat).

A desztinációmenedzsment-szervezet feladata, hogy az adott zarándokhely egymást támogató, egymással szimbiózisban élő generációk találkozásának színterévé váljon. Közös programokat szervezhet, amelyek lehetnek zenei alapúak, vagy más kulturális tartalmúak. Fontos lenne egy időseket segítő animációs szolgáltatás is (senior animáció). Egy olyan környezetben, ahol a vallási élményen túli élményekre is ott akar maradni mindkét generáció, az életminőség javulása mellett a bevételek növekedése is várható. A menedzsment feladata, hogy több generáció kiszolgálására alkalmas szolgáltatási környezetet hozzon létre (pl. éttermek, pubok, ajándékboltok, kulturális terek). A marketingkommunikációban közvetíthet olyan üzeneteket, amelyek felkészítik mindkét generációt, hogy a vallási élmény párosul a generációk találkozásával is.

A Halászkirály legendája természetesen nem az egyetlen, ami elmesélhető, mivel az idősek heterogén

A fizikai és a lelki út szimbolikái

Fázis	Fizikai út	Lelki út	Közmondás	Jelentős másik
Kiinduló állapot	Otthon (magányos)	Halászkirály birodalma (elszáradó környezet)	Vergődünk, mint hal a harasztban.	Segítő (Parsifal)
<i>Utazás</i>				
Kimozdulás otthonról	Megszokott környezet elhagyása	Horgony felszedése, vitorlabontás	Ki a tengeren jár, tartson a szelekkel.	Segítők Utazásszervezők
Utazási eszköz	Autó, busz, vonat, gyalog	Hajó	Egy hajóban eveznek.	Összezárva az útitársakkal Társaság
Hajtóerő	Motor, láb	Egyéni motivációk, Segítők evezőcsapásai	Jó szél fújja vitorláját.	Társaság Utazásszervezők
Élmény megszerzésének eszköze	Közösségi háló	Háló	Lesz szösze, csak fonja.	Kapcsolatrendszer, mikroközösség
<i>Esemény</i>				
Vallási élmény	Közösségi élmény	Óceáni érzés	Úgy él, mint hal a vízben.	Közösség, papok
Erőfeszítés	Fizikai út (közlekedési eszköz + gyalog)	Lelki út (halászat)	Inkább hajót húznék. Fáradt, mint habok közt a hajó.	Társaság Utazásszervezők, Segítők
Energia forrása	Étel és ital, levegő	Halak mint lelki táplálékok	Víznek öregében fogják a nagy halat.	Társaság Utazásszervezők, Segítők
Megújulás	Helyszíni esemény	Megmártózás, háló megmerítése (szertartások)	Ritkán száraz a halász.	Közösség, papok
<i>Visszatérés</i>				
Hazatérés	Megérkezés	Kiköt a hajó Lelki megújulás	A békés tenger nem nevel ügyes hajósokat. Hajótörés után okosabb a révész.	Család, mikroközösség

Forrás: szerzők gyűjtése

csoportot képeznek, eltérő élettörténetekkel, problémákkal és megoldásokkal. A legenda segítségével (valamint annak kiterjesztésével) azonban jól ábrázolható az út, amelyet az idősek tipikusan bejárnak, és ezen keresztül azok a problémák, amelyeket saját maguk látnak, vagy mások elmondása alapján megjelennek. A család és a mikrokörnyezet elsődleges hatása a kezdeti lépések megteremtésében, vagy a vitorla bontásában vitathatatlan. Ugyanakkor emellett a turisztikai szolgáltatók, egészségügyi szervezetek, vallási helyszínek is egyértelműen közelebb kerülhetnek az idősebb látogatókhoz akkor, ha Parsifal bőrébe bújva felöltik a segítő szerepet, és célzott kommunikációval, valamint a személyesség szintjén emelő szolgáltatásokkal (törődés, közösségi élmény, rítusok) magasabb szintre emelik a vallási események élményszerűségét.

Lábjegyzet

- A tanulmány alapját képező kutatást az OTKA K 100953 (Magyarország láthatatlan turizmusa) projekt támogatta.
- Bargh és munkatársai egy olyan feladatot adtak ki kísérleti alanyaiknak, ahol megadott szavakból (pl. Florida, idős, makacs, bölcs, feledékeny) kellett mondatokat összerakni. A szavak szándékosan az idősekkel kapcsolatos sztereotípiák voltak, melyek úgy befolyásolták a kísérleti alanyok gondolkodását és magatartását, hogy szignifikánsan több idő alatt értek le gyalog a földszintre, mint a kontrollcsoport tagjai.

Felhasznált irodalom:

Bahtyin, M.M. (1976): Dosztojevszkij poétikájának problémái. in: Bahtyin, M.M.: A szó esztétikája (Válogatott tanulmányok). Budapest: Gondolat Kiadó: 29–149. o.

Barakonyi K. (2007): Metaforák a stratégiaalkotásban. Vezetéstudomány, 38, január: 2–10. o.

VEZETÉSTUDOMÁNY

- Bargh, J.A. – Chen, M. – Burrows, L. (1996): Automaticity of Social Behavior: Direct Effects of Trait Construct and Stereotype Activation on Action. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 2: 230–244. o.
- Bettelheim, B. (2005): A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek. Budapest: Corvina Kiadó
- Butler, R. (1969): Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9: 243–246. o.
- Cohen, M.D. – March, J.G. – Olsen, J.P. (1972): A Garbage Can Model of Organizational Choice. *Administrative Science Quarterly*, 17, No. 1: 1–25. o.
- Csikszentmihályi M. (2001): Flow: Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Dubisch, J. – Winkelman, M. (eds.) (2005): Pilgrimages and Healing. Tucson: University of Arizona Press
- Eliade, M. (1997): Képek és jelképek. Budapest: Európa Kiadó
- Fleischer, A. – Pizam, A. (2002) Tourism Constraints among Israeli Seniors. *Annals of Tourism Research*, 29: 106–123. o.
- Freud, S. (1982): Rossz közérzet a kultúrában. in: Freud, S.: Esszék. Budapest: Gondolat Kiadó: 327–405. o.
- Holloway, D. (2007): See Australia and die: Shifting discourses about gray nomads. *Tourism, Culture and Communication*, 7: 61–168. o.
- Jackson, E. (1993): Recognizing Patterns of Leisure Constraints: Results from Alternative Analyses. *Journal of Leisure Research*, 25(2): 129–140. o.
- Kállai J. – Kaszás B. – Tiringier I. (2013): Az időskorúak egészségpszichológiája. Budapest: Medicina Könyvkiadó
- Kolos K. (2008): Az ötvenen túliak, mint növekvő jelentőségű célcsoport. *Vezetéstudomány*, 39. évf., 9. sz.: 19–30. o.
- Kolos K. (2010): Értékek, szerepek és életmód ötvenen túl. *Corvinus Marketing Tanulmányok*, 1. sz.: 29–38. o.
- Knudsen, G. (1997/98): Travel as Pilgrimage in late adulthood. *Ageing International*. Fall, 1997/Winter 1998, Vol. 24, Iss. 2–3.: 94–111. o.
- Korpics M. (2014): A zarándoklat. Budapest: Typotex
- Martin, L. – Preston, S. (1994): *Demography of Aging*. Washington, DC: National Academy Press
- McGuire, F. (1984): A Factor Analytic Study of Leisure Constrains in Advanced Adulthood. *Leisure Sciences*, 6(3): 313–326. o.
- Michalkó G. (2010): Boldogító utazás. A turizmus és az életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet
- Miles, M.R. (1988): Pilgrimage as Metaphor in a Nuclear Age. *Theology Today*, July, 45: 166–179. o.
- Mintzberg, H. – Ahlstrand, B. – Lampel, J. (2005): Stratégiai szafari – Útbaigazítás a stratégiai menedzsmentben. Budapest: HVG Kiadói Rt.
- Morgan, G. (1986): *Images of organization*. Newbury Park: Sage
- Notermans, C.D. (2008): Loss and healing: A Marian pilgrimage in secular Dutch society. *Ethnology*, Vol. 46, iss. 3: 217–234. o.
- Olesen, V. (2005): Early millennial feminist qualitative research: Challenges and contours. in: N.K. Denzin – Y.S. Lincoln (eds.): *The sage handbook of qualitative research* (3rd ed.). London: Routledge: 235–278. o.
- Patterson, I. (2006): *Growing older: Tourism and leisure behaviour of older adults*. Oxfordshire: Cabi
- Pearson, C.S. (1991): *Awakening the Heroes Within: Twelve Archetypes to Help Us Find Ourselves and Transform Our World*. San Francisco: HarperCollins
- Polcz A. (2008): Ideje az öregségnek. Pécs: Jelenkor
- Rinschede, G. (1992): Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*, Vol. 19: 51–67. o.
- Rosow I. (1976): Status and role change through the life span. in: Binstock, R.H. – Shanas, E. (eds): *Handbook of aging and the social sciences*. New York: Van Nostrand Reinhold: 457–482. o.
- Ryan, C. (1995): Learning about tourists from conversations: The over 55's in Majorca. *Tourism Management*, 16(3): 207–215. o.
- Sedgley, D. – Pritchard, A. – Morgan, N. (2011): Tourism and ageing: A transformative research agenda. *Annals of Tourism Research*, Vol. 38, No. 2: 422–436. o.
- Törőcsik M. (2006): *Fogyasztói magatartási trendek: Új fogyasztói csoportok*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Turner, V. (2002): *A rituális folyamat*. Budapest: Osiris Kiadó